

## МОЛДОВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИКІВ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВИ

*У статті проаналізовано наукові праці істориків Республіки Молдова, присвячені минулому молдовської національної меншини Півдня України. Акцентовано увагу на тематиці та напрямках наукових досліджень.*

*Ключові слова:* Україна, Молдова, історіографія, історичні зв'язки, переселення, взаємовідносини.

*В статье проанализированы научные труды историков Республики Молдова, посвященные прошлому молдавской меньшинства Юга Украины. Акцентировано внимание на тематике, и направлениях научных исследований.*

*Ключевые слова:* Украина, Молдова, историография, исторические связи, переселение, взаимоотношения.

*The article analyzes the scientific work of historians of the Republic of Moldova, devoted the past Moldovan minority of southern Ukraine. Attention is focused on topics and areas of research.*

*Key words:* Ukraine, Moldova, historiography, historical ties, relocation, relationships.

**Постановка проблеми.** Історія та культура кожного народу – унікальне, неповторне та багатогранне явище. Це в повній мірі стосується і етнічних спільнот України. Згідно із постулатом, поширеним серед істориків та етнографів, той, хто знає лише один народ, не знає жодного. І справді, пізнання минулого та сучасного народів, особливо споріднених територіально, дозволяє краще визначити роль і місце власного народу в колі інших.

Представники молдовської національної меншини, однієї із найчисельніших в Україні, залишили помітний слід в історії їх другої батьківщини. Символом релігійно-культурного єднання двох народів стала постать Петра Могили – Митрополита Київського і Галицького. Справжнім оборонцем інтересів української автономії був молдованин, останній незалежний від Московської держави Гетьман України Данило Апостол. Молдовські селяни зробили значний внесок у господарське освоєння та економічний розвиток Півдня України, були засновниками багатьох галузей сільського господарства.

**Аналіз актуальних досліджень.** Першу спробу подати історіографічну довідку з проблеми зробили відомі історики Молдови Я.Гросул, М.Мохов та П.Советов ще у 1964 р. [3] Коротку історіографічну інформацію містить спільна праця істориків України та Молдови, присвячена історії українсько-молдовських взаємин[8]. Окремі питання історіографії містить також збірник наукових праць, в якому розглядаються проблеми історичних зв'язків народів колишнього СРСР [9]. Однак, незважаючи на окремі публікації українських, російських та молдовських істориків, питання історії молдовської національної меншини Півдня України ще не знайшли належного відображення в історіографії, в тому числі і працях істориків Молдови.

**Мета статті.** Автор публікації ставить за мету дати характеристику найважливіших праць молдовських істориків, в яких досліджуються основні етапи переселення молдован, а також проблеми соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку молдовської національної меншини Півдня України.

**Виклад основного матеріалу.** Найдавніші згадки про українсько-молдовські відносини пов'язані з іменем першого історика Молдови Д.Кантемира (1673-1723 рр.) [12]. Автор описав спільну боротьбу представників обох народів проти Оттоманської порти, походи запорізьких козаків в Молдову та переселення молдован на Лівобережжя Дністра та землі Запорізької Січі.

Наукові дослідження істориків Молдови активно розпочалися лише у II половині ХХ ст. Першими до історії молдовської колонізації Півдня України звернулися І.Койфман та

С.Марецький[13]. Їхні невеликі за обсягом дослідження характеризують основні етапи переселення молдован та господарське освоєння Лівобережних районів Придністров'я.

У науковій розвідці відомого молдавського історика М.Мунтяна[15] наводиться цікавий матеріал щодо молдовської народної колонізації Лівобережжя Дністра та прилеглих районів Півдня України. При цьому автор значну увагу приділяє характеристиці господарського життя переселенців на нових землях. Його праця містить маловідомі факти спільної боротьби українських та молдовських селян проти кріпосницького гніту на Півдні України в I половині XIX ст.

Окремі свідчення про молдовське населення Півдня України містять праці авторитетних молдовських істориків Я.Гросула та І.Будака[4]. Автори, досліджуючи проблеми соціально-економічної історії Бессарабії у XIX ст., торкаються міграційних процесів, що мали місце в середовищі молдовського селянства, процес, який набрав особливого розвитку у XVIII - на початку XIX ст. У дослідженні Я.Гросула "Крестьяне Бессарабии" (1812-1861гг.) подано ґрунтовну характеристику соціальних груп молдовського селянства – царан, резешів, скутельників, бреслашів та ін. Вони сформувалися на території Молдови і продовжували існувати в місцях компактного проживання молдован. Найчисельнішу групу молдовських селян склали царани (з молдовської цара – земля), особисто вільні, але зобов'язані виконувати 24 дні панщини на рік і віддавати десятину сільськогосподарської продукції поміщикам. В середині XIX ст. царани склали понад 70% молдовських селян Лівобережного Придністров'я і обробляли близько 69% землі, що їм належала.

Монографії відомих молдовських істориків М.Пеляха та А.Фортуне [17] присвячені дослідженню соціально-економічного розвитку Бессарабії XIX – початку XX ст. Проте в них міститься інформація і про сільськогосподарське виробництво молдован Лівобережного Подністров'я, зокрема про розвиток таких важливих галузей їх виробництва як вівчарство, виноградарство та виноробство. В роботах наводяться свідчення про те, що переселенці з Молдови поширили на Херсонщині та інших місцевостях Півдня України цигейських овець. Багато молдован працювали в поміщицьких маєтках чабанами і навчали українських селян вмінню розведення та догляду за вівцями. Про високу майстерність молдовських пастухів свідчить і те, що їх наймали переганяти велику рогату худобу та овець з Австро-Угорщини на Південь України та Крим.

На увагу дослідника проблеми заслуговують праці Є.Шульмана та І.Семенової [20]. Вони характеризують спільну боротьбу українців та молдован проти соціального та національного гніту у XIX ст. Автори наводять незаперечні свідчення про те, що молдовани в цей час склали значний відсоток населення Південного Поділля. Із публікації Є.Шульмана дізнаємось про активну участь молдован у гайдамацькому повстанні на Поділлі та Київщині в 1734 р. Серед багаточисельних загонів козаків та селян особливо виділявся загін Верлана, який, як вважає автор, був молдованином і служив у надвірному війську князя Любомирського. Один із учасників повстання А.Суляк пізніше свідчив, що загін повстанців нараховував понад тисячу волохів, переважна більшість з яких постійно проживала на Поділлі. Київський генерал-губернатор Вейсбах в своєму донесенні вказав точну чисельність загону Верлана: він складався із 1031 чоловіка, серед них було 677 молдован, 333 запорізьких козаки та 21 серб.

Проблема українсько-молдовських зв'язків є предметом наукових досліджень відомого молдовського історика М.Мохова [14]. Автор з позицій радянської історіографії подає весь спектр взаємозв'язків українського, російського та молдовського народів. Особливу увагу він приділяє впливу російського фактора на військово-політичні події в Молдові, що відбувалися в XVIII – на початку XIX ст., і завершилися її приєднанням до Російської імперії у 1812 р. Значну увагу М.Мохов приділяє участі молдован у військовій колонізації Півдня України, зокрема у заселенні Нової Сербії та Слов'яносербії, а також створення Молдовського переселенського полку.

Робота В.Жукова [6] присвячена соціально-економічному розвитку міст Бессарабії та Подністров'я в другій половині XIX ст. З неї дізнаємося, що лише близько 6% молдован Лівобережного Подністров'я були міськими жителями. У монографії досліджується роль молдовського населення у розвитку винокурної та виноробної галузі в краї.

Певний інтерес представляють монографії І.Анцупова[1], в яких досліджується сільськогосподарський ринок Бессарабії в XIX ст. Автором прослідковуються торговельні зв'язки Бессарабії з губерніями Півдня України та роль молдовського населення регіону у формуванні ринку сільськогосподарської продукції. В роботі наводяться статистичні дані про торговельні операції у придністровських повітах Херсонської та Подільської губерній.

Найбільшу цінність із доробку істориків Молдови для вивчення вказаної проблеми становить дослідження В.Зеленчука [7]. Праця присвячена переважно молдовському народонаселенню Бессарабії, проте містить цікаві історіографічні дані, проливає світло на окремі сторони економічного життя та побуту молдовського населення українського Придністров'я. Особливу цінність у роботі В.Зеленчука становить розділ “Чисельність та розселення молдован”, в якому узагальнюються та аналізуються різноманітні статистичні дані, що характеризують динаміку чисельності та питому вагу молдован в губерніях та повітах Півдня України протягом другої половини XVIII – початку XX ст.

Проблемам розвитку промисловості, торгівлі, а також виноградарству і виноробству Лівобережних районів Подністров'я у 1861-1905 рр., присвятив свої праці І.Жаркуцький [5]. Дослідження базується на широкій джерельній базі, почерпнутій переважно у Херсонському та Одеському обласних державних архівах. Автор дає характеристику ремеслам та промислам молдовського населення краю, відзначаючи їх особливе вміння у ткацтві, килимарстві, вишивці та плетінні з лози. Щодо промислового виробництва, стверджує дослідник, то у повітах, де проживало молдовське населення, переважали переробні галузі – виноробна та винокурна. Значну роль відігравали маслоробні та салотопні виробництва, які переробляли продукцію тваринництва, яке було головним у господарстві молдовського населення. Значну увагу у дослідженні приділено поширенню нових галузей господарства – тютюнової та цукроварної, а також ролі у цьому молдован Лівобережного Подністров'я. Автор наводить статистичні дані про соціальне становище молдовського населення, з яких дізнаємося, що переважна більшість молдован були селянами, основним заняттям яких було сільське господарство.

Не можна залишити поза увагою і сучасні дослідження істориків Молдови. Особливе зацікавлення з них викликає монографія В.Статі [18], в якій автор намагається прослідкувати історію молдовської діаспори в Україні від XVI ст. до 1940 р. Проте праця присвячена переважно переселенню молдован; соціально-економічний та етнокультурний їх розвиток на теренах нової батьківщини автор оглядає досить побіжно.

Окремі проблеми історії молдован Півдня України розглядаються І.Ожогом та І.Шаровим в “Короткому курсі лекцій з історії румун” [16]. Автори в нових геополітичних реаліях розвивають теорію відомого румунського історика І.Ністора про те, що молдаване першими заселили не лише землі Лівобережного Подністров'я, а й Південне Поділля, а тому ці території вони схильні вважати молдовськими. Такі судження не витримують жодної критики, проте зміст дискусії з цього приводу виходить за межі публікації.

Із журнальних публікацій істориків Молдови слід відзначити статтю В.Цвіркуна [19]. З неї дізнаємося про життя та діяльність в Росії молдовського господаря Дмитра Кантемира та його спадкоємців. Після невдалого для Росії Прутського походу 1711 р. молдовський господар був змушений покинути країну. Він та його оточення отримали на Півдні України великі земельні наділи. Публікація значно доповнює відомості про Д.Кантемира та його оточення, які наводяться у дослідженнях відомих дослідників історії Півдня України Д.Багалія та В.Шишмарьова.

Проблеми історичного минулого молдовського населення Лівобережного Подністров'я вивчають також історики самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки. З їх доробку привертає увагу ґрунтовне дослідження історії Республіки [10]. В

ній простежується багатівікова історія молдовського населення лівобережного Придністров'я, особливу увагу у праці приділено Молдавській Автономній Республіці, що існувала у складі УРСР 1924-1940 рр. У монографії Б.Г.Бомешко [2] досліджено історичні передумови утворення МАРСР, а також адміністративні зміни, що відбулися у Придністров'ї в результаті утворення та ліквідації Автономної Республіки.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, оцінюючи стан молдовської історіографії даної проблеми, варто зауважити, що переселення молдовського народу на Південь України і різноманітні зв'язки українського та молдовського етносів були предметом наукових розвідок. Однак дослідження економічного, політичного та культурного розвитку молдовської національної меншини Півдня України істориками Молдови майже не проводилось. Це зумовлювалось недостатньою увагою дослідників до вивчення даної проблеми та обмеженістю джерельної бази. Перспективним видається дослідження багатівікових економічних, політичних та культурних зв'язків українського та молдовського народів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Анцупов И. А. Государственная деревня Бессарабии в XIX в. / Анцупов И.А.- Кишинев:Школа Советикэ, 1966. – 215 с.; Його ж. Сельскохозяйственный рынок Бессарабии в XIX ст. / Анцупов И.А. – Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1981. – 197 с.
2. Бомешко Б.Г. Образование Молдавской АССР / Бомешко Б.Г.. – Тирасполь: Родина, 1996. – 253 с.
3. Гросул Я.С., Мохов Н.А., Советов П.В. Современная историография об аграрных отношениях в Молдавии и Валахии перехода от феодализма к капитализму. Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы / Гросул Я.С., Мохов Н.А., Советов П.В.- Кишинев: Школа Советикэ, 1964.- С.17-44;
4. Гросул Я.С. Крестьяне Бессарабии (1812-1861гг.) / Гросул Я.С. - Кишинев: Штинича, 1956.- 233 с.; Гросул Я. С., Будак И.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861-1905гг.) / Гросул Я.С., Будак И.Г. – Кишинев: Школа Советикэ, 1972. – 310 с.
5. Жаркуцкий И.И. Развитие мелкотоварной промышленности в левобережных районах Нижнего Поднестровья в II половине XIX – начале XX ст.В кн. Исторический акт 1812 г. и его значение в судьбах молдавского народа / Жаркуцкий И.И. – Кишинев: Штинича, 1982.- С.-113-149. Його ж. Развитие промышленности и торговли в левобережных районах молдавского Поднестровья в пореформенный период (1861- 1905 гг.) / Жаркуцкий И.И. – Кишинев:Штинича,1985. – 213 с.
6. Жуков В.И. Города Бессарабии в 1861 - 1900 гг./Жуков В.И. - Кишинев: Школа Советикэ, 1975. – 158 с.
7. Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в./ Зеленчук В.С. - Кишинев: Штинича, 1979. - 336 с.
- 8.Исторические корни связей и дружбы украинского и молдавского народов / И.А.Анцупов.- К.: Наукова думка,1980.- 323 с.
9. Исторические связи и дружба народов СССР. Сборник научных трудов / [упорядкув. П.В.Михайлина].- К.: Наукова думка,1983.- 219 с.
10. История Приднестровской Молдавской Республики.В 2-х т. /[Бабилунга Н.В.и др.]. - Тирасполь: Родина,1996. – Т.1. – 388 с.; Т.2. – 421 с.
11. История румын. Бессарабия и Транснистрия (1812-1993 гг. ). - Кишинев: Штинича, 1995. - 435 с.
12. Кантемир Д. Описание Молдавии / Кантемир Д. - Кишинев: Штинича, 1973. - 110 с.
13. Койфман И.О. О русско-молдавском заселении восточных районов Молдавии в конце XIX – начале XX вв. / Койфман И.О. // Ученые записки Кишиневского педагогического института.-1955. -Т.4.- С.109- 136; Марецкий С.К. К вопросу о заселении города Тирасполя и его окрестностей в конце XVIII – I половине XIX вв. / Марецкий С.К. // Ученые записки Тираспольского педагогического института.-1 956.- Вып.1.- С.62-81.
14. Мохов Н.А. Очерки истории молдавско-русско-украинских связей (с древнейших времен до начала XIX в.) / Мохов Н.А.- Кишинев: Штинича, 1961. – 221 с.; Мохов Н.А. Стратиевский К.В. Роль русского и украинского народов в исторических судьбах Молдавии / Мохов Н.А., Стратиевский К.В.- Кишинев: Штинича, 1963. - 176 с.
15. Мунтян М.П. К вопросу о народной колонизации Бессарабии и левобережных районов Поднестровья / Мунтян М.П.// Материалы научной конференции Кишиневского государственного университета. - 1970. - С.17-32.
16. Ожог И., Шаров И. Краткий курс лекций по истории румын/ Ожог И.,Шаров И..- Кишинев: Штинича, 1997. - 511 с.
17. Пелях М.А. История виноградарства и виноделия в Молдавии / Пелях М.А.- Кишинев: Карта Молдовеняскэ,1970. - 331 с.; Фортуне А.Т. Овцеводство у молдован в XIX - начале XX в. / Фортуне А.Т. - Кишинев: Штинича, 1970. - 287 с.
18. Stati V. Moldovenii la vasavit de Nistru. – Chisinau, 1995.- 296 s.
19. Цвиркун В. Легенды и вымыслы о жизни и деятельности Дмитрия Кантемира в России/Цвиркун В. //

- Молдавский исторический журнал. - 1974. - №2. - С.9-16;
20. Шульман Е.Б. К вопросу об участии молдаван в восстании 1734 г. на Брацлавщине / Шульман Е.Б. // Ученые записки Бельцкого педагогического института. - Вып.8.- Кишинев, 1967. - С.91-104; Семенова И.В. Русско-молдавское боевое содружество (1787-1791 гг.)/ Семенова И.В. - Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1968. – 142 с.